

УДК: 316.47

Громадянська солідарність як поведінкова стратегія громадянського діалогу

С.Л. ГОРОДЕЦЬКА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ,
E-mail: gorodetskaya.s@gmail.com

Авторське резюме

Громадянське суспільство розбудовується за допомогою використання еталона громадянськості, навколо якого відбувається локалізоване об'єднання людей. Інструментом його розбудови є громадянська солідарність, як головна умова консолідації та об'єднання суспільства. Громадянське суспільство формується та функціонує за вимогами дотримання рівня відповідності встановленим нормам і стандартам включення в суспільні відносини. І саме на цій основі відбувається ідентифікація та об'єднання учасників цих відносин.

У даній статті автором аналізується поняття громадянської солідарності як поведінкової стратегії громадянського діалогу, яка є засобом реалізації інтересів громадян та способом їх волевиявлення, шляхом осмисленого вибору суспільного об'єднання та ідентифікації себе з ним. Громадянський діалог багато в чому залежить від громадянської солідарності, від розвитку рівня культури діалогової взаємодії суспільства і держави та, звичайно, від законодавчо-правового закріплення процедур двосторонньої інтеракції влади і громадянського суспільства. З одного боку, рівень затребуваності діалогової комунікації в суспільстві визначається ступенем розвиненості громадянської солідарності населення, а з іншого боку і сама ця солідарність пробуджується лише в повноцінному і рівноправному діалозі громадянського суспільства з державою, чого, до речі, сьогодні так не вистачає для становлення повноцінного громадянського суспільства в сучасній Україні.

Проблема громадянської солідарності у «пострадянській» Україні породжена необхідністю заміни укорінених до свідомості частини громадян «радянських» понять і цінностей на модерні чинники української самоідентифікації та інтеграції.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадянський діалог, громадянська солідарність, солідарність, організації громадянського суспільства, національна ідентичність, довіра, цінності.

Civil solidarity as a behavioral strategy of civil dialogue

S.L. GHORODECJKA

Taras Shevchenko national university of Kyiv, Kyiv, Ukraine, E-mail: gorodetskaya.s@gmail.com

Abstract

Civil society is built by using the standard of citizenship around which people localized. The building instrument of it is civil solidarity as the main condition of society for the consolidation and unification. Civil society is formed and operated by the requirement of compliance with applicable standards and inclusion in social relations. And on this basis happens the identification and association of these relations.

In this article the author examines the concept of social solidarity as a behavioral strategy of civil dialogue, which is the means of realizing the interests of citizens and their way of expression through meaningful selecting of social associations and identifying themselves with it. Civil dialogue is largely dependent on the social solidarity, on the culture development of dialogue interaction between society and the state, and of course, of the law and legal procedures consolidation of bilateral interaction authorities and civil society. On the one hand, the demand for interactive communication in society is determined by the degree of civil solidarity development of the population, on the other hand, this solidarity awakening only in the full and equal civil society dialogue with the government, which, by the way, today we lack for the establishment of a vibrant civil society in contemporary Ukraine.

The problem of social solidarity in the «post-Soviet» Ukraine is generated by the need to replace entrenched consciousness of the citizens «Soviet» concepts and values in modern Ukrainian identity factors and integration.

Keywords: civil society, civil dialogue, civil solidarity, solidarity, civil society organizations, national identity, trust, values.

Постановка проблеми. Необхідною умовою для розбудови громадянського суспільства в Україні є відновлення солідарного суспільства, адже криза, що існує у нашому соціальному просторі, призвела до значного збільшення соціальної диференціації і тому необхідно гармонізувати суспільні відносини в Україні.

Рівень солідарності в суспільстві визначає ступінь гармонійності його функціонування і в цілому життєві шанси та перспективи. Солідарність – це усвідомлення спільної мети й спільної відповідальності. Людина – істота колективна, отже, солідарність – це органічна властивість людських істот, що живуть у тій чи іншій соціальній групі. Навпаки, індивід, який не приймає корпоративних правил, «випадає» із соціуму – це виглядає швидше як аномалія [1]. Солідарність є невід'ємною частиною громадянського суспільства.

У соціологічних дослідженнях зазвичай використовують поняття соціальної солідарності, тому існує необхідність введення нового поняття – громадянської солідарності, яке могло б відтворити інноваційність поняття солідарності.

Метою дослідження є охарактеризування поняття солідарності та громадянської солідарності, визначення громадянської солідарності як поведінкової стратегії громадянського діалогу.

Аналіз досліджень і літератури. В соціологічній парадигмі розвиток поняття соціальної солідарності бере свій початок у працях О. Конта. Солідарним О.Конт вважав цілісне суспільство, в якому існує певна спонтанна гармонія. Термін «консенсус» О.Конт використовує для визначення найвищого ступеня розвитку і специфіки соціальної солідарності, що досягнуті на рівні соціуму. Кожне суспільство, за О. Контом,

тримається на консенсусі (злагодженості) думок [4, с. 139]

Герберт Спенсер, в свою чергу, розглядав два типи солідарних суспільств: промислове та військове. У промисловому суспільстві соціальна солідарність виникає на основі певних свобод:

1. Свобода комунікації індивідів;
2. Свобода ініціативи;
3. Свобода вільно здійснювати фінансові операції

Таким чином, промислове солідарне суспільство існує для індивідів та забезпечення їх свобод та волевиявлень. У військовому суспільстві творенню соціальної солідарності заважають примус, насильство, контроль та централізація управління з боку держави.

Ф. Тьоніс зазначав, що соціальна солідарність у суспільстві твориться лише за умови стороннього впливу з боку держави, соціум не має внутрішніх джерел консолідації. Тоді як для спільноти характерна апріорна соціальна солідарність, джерелом якої є «зв'язок життєвого розвитку від народження з волею індивідів». Відмінність спільноти і суспільства, за Ф. Тьонісом, – це відмінність органічної та механічної солідарності частин, що складають соціальне ціле [5, с. 22].

Для визначення феномена солідарності необхідно проаналізувати взаємозв'язок між поняттями індивідуалізм та колективізм, як основних протиріч розвитку солідарного суспільства.

Головна тема у дослідженнях Е. Дюркгейма [2] – стосунки між індивідом та колективом. Дюркгейм розрізняє дві форми солідарності людей, що становлять суспільство: механічну й органічну. Механічна форма солідарності являє собою солідарність внаслідок схожості. У суспільстві, що ґрунтується на такій солідарності,

індивіди та їх поведінка дуже ідентична одна до одної, вони мають одні цінності, почуття та традиції. Суспільство з механічною солідарністю є згуртованим, цілісним, неподільним, не диференційованим і має єдність у своїх думках та поглядах. Органічна форма солідарності має єдність лише завдяки диференціації індивідів, завдяки цій різниці між ними й досягаються згода та консенсус. В суспільстві з механічною солідарністю колективна свідомість є загальним почуттям, індивіди прагнуть мати спільність думок та цілковиту подібність, у суспільстві з органічною солідарністю переважає індивідуалізм над колективізмом, адже індивіди діють лише виключно у своїх інтересах та цілях.

П. Сорокін визначає поняття солідарності як позитивний модус взаємовідносин індивідів, що передбачає співзвучність установок та поведінки учасників, що взаємодіють, коли вони допомагають один одному в досягненні своїх цілей [11].

Т. Парсонс розглядає поняття солідарності у структурному функціоналізмі як головну умову стабільності та відтворення соціальної системи [3].

У феноменологічній соціології А. Шютца солідарність виступає апріорним, соціально зумовленим феноменом, а індивід виглядає не стільки актором і суб'єктом соціальної творчості, скільки реципієнтом готових символічних форм, які сприймаються ним без будь-якого критичного дискурсу [10].

У символічному інтеракціонізмі Г. Блумера соціальна солідарність - динамічний стан, що виникає в ході людської взаємодії [9].

У критичній соціальній теорії Ю. Хабермаса солідарність є основою орієнтованою на взаєморозуміння дії. Вона символічно структурує життєвий світ, в основі якого інтерсуб'єктивність відносин і соціальної дії, які стимулюють згоду і діалог [6].

За Дж. Александером підставами солідарності в сучасному суспільстві можуть бути тільки усвідомлені рефлексивні прагнення людей до можливо більш справедливої суспільства [8].

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши поняття солідарності та соціальної солідарності, можемо дати визначення феномена громадянської солідарності – це осмислений вибір громадян суспільного об'єднання та ідентифікація себе з ним, тобто спільність норм та цінностей, спільність переконань, відчуття єдності, однорідності, самоідентифікація себе саме з цим об'єднанням, активна діяльність на спільну користь заради самореалізації у цьому процесі.

Я розглядаю громадянську солідарність як поведінкову стратегію громадянського діалогу. Громадянський діалог – це форма соціальної взаємодії організацій громадянського суспільства на міжсекторному рівні: з органами влади, з бізнесом для реального впливу на поточну політику і прийнятті політичних рішень з метою

підвищення ступеня їх легітимності, ефективності і підконтрольності за допомогою переговорів, круглих столів, протестів тощо.

Громадянська солідарність визначається, на мою думку, через:

- культурну й мовну подібність;
- громадянську ідентифікацію;
- територіально-просторову ідентичність;
- групові відчуття і лояльність;
- рівність громадянських прав;
- відчуття єдності.

Тобто, громадянська солідарність – це згуртування подібних культурних та мовних громад на основі рівності громадянських прав.

Протягом 1992-2010 рр., як свідчать дані соціологічного моніторингу [7], частка тих, хто вважає себе громадянином України, збільшилась від 45,6% до 51,2%. Таке зростання не може вважатись великим. На жаль, дані на 2013-2014 роки відсутні, але ми можемо припустити, що після подій, що відбулись 19-20 лютого та Євромайдан загалом, ідентифікація себе з громадянином України значним чином збільшилась. І це нам довели вибори президента України 25 травня 2014 року, бо явка була дуже високою задля збереження єдності України.

Згідно з опитуванням, проведеним у липні 2000 року Центром соціальних і маркетингових досліджень «СОЦІС» на замовлення Фонду держмайна України, помітні розходження між різними регіонами в оцінках своєї національної ідентичності. Жителі Західної та Центральної України ототожнюють себе з українцями, переважно вдома розмовляють українською мовою та є українцями за національністю. В східних та південних регіонах України переважають дещо інші настрої. Так, у АР Крим лише 18,82% відсотки населення є українцями за національністю, на відміну від західного регіону – 92,78%. Що стосується ототожнення себе з українцями, то західні, центральні, північно та південно-східні та південні регіони вважають себе громадянами України та ідентифікують себе з українцями. Натомість жителі східних регіонів та АР Крим тяжіють до радянської ідентифікації. Значна частка тих, хто ідентифікує себе з Росією чи СРСР.

Таким чином, національна ідентичність посилює вплив на громадянську солідарність суспільства та почуття гордості від своєї приналежності до нього. Так, згідно з соціологічним моніторингом, проведеним Інститутом Соціології НАН України, протягом 2002-2010 років, частка тих, хто пишається українським громадянством, зросла від 30,8 % до 38,3% [7].

Саме спільна ідентичність і є основою громадянської солідарності. Найбільш значущим фактом втрати почуття громадянської солідарності є зміна громадянства або набуття іншого.

Щодо приналежності до організації громадянського суспільства чи рухів, то ідентифікація українців з громадянсько-активними гру-

пами населення дуже низька. Так, у 2011 році частка тих, хто не належить до жодної громадської організації чи руху, становила 87%, в той час як у 1994 році -82,2% [7,с.22].

Ціннісний вимір громадянської солідарності залежить від рівня довіри громадян, саме почуття солідарності впливає з віри в те, що усі громадяни дотримуються однакових норм та цінностей.

Морально-ціннісний вимір громадянської солідарності використовується для об'єднання суспільства, для подолання кризи, економічної стабільності та піднесення, громадянського миру та єдності. До об'єднуючих цінностей громадянської солідарності ми включаємо поняття: 1. єдність; 2. консолідація; 3. злагода; 4. гармонія; 5. соборність. В умовах дослідження громадянської солідарності як поведінкової стратегії громадянського діалогу проблема довіри до влади стає однією з головних. Так як, саме органи місцевого самоврядування в умовах розвитку демократії стають об'єктом особливої уваги з боку громадськості. Високий рівень довіри до органів влади підвищує взаємодію державних структур і громадянського суспільства. Рівень довіри стає індикатором продуктивного громадянського діалогу між владою та організаціями громадянського суспільства і визначає ступінь громадянської солідарності.

Згідно з даними Європейського соціального дослідження, які оприлюднив фонд «Демократичні ініціативи» у прес-релізі до круглого столу в Інституті соціології НАНУ на тему: «Перспективи модернізації в Україні і тенденції змін суспільної свідомості», рівень довіри до органів влади низький. Серед 26 європейських країн Україна посідає останнє місце за показниками довіри до владних іститутів. У 2011 році довіра українців до парламенту становила 1.99 бала за 10-бальною шкалою (останнє місце серед 26 європейських країн).

У дослідженні, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова у 2013 році, довіра громадян України до Верховної Ради становить 16,3%, не довіряють їй – 76,8%; Президенту довіряють 25,8%, не довіряють 68,9%; Кабміну довіряють 22,3%, не довіряють – 71%. Не довіряють міліції (70%) та прокуратурі (63%).

У свою чергу, зросла довіра до недержавних інституцій: церкви (у травні 2013 р. їй довіряли 70%, не довіряли 20%); засобам масової інформації (у грудні 2005 довіряли 35%, у травні 2013 вже 58%), громадських організацій (у червні 2010 року їм довіряли 26%, у травні 2013 близько 38%) (див. табл. 1).

Організації громадянського суспільства є суб'єктом громадянського діалогу та найбільш розповсюдженою формою солідаризації громадян. Громадянська солідарність являє собою

спосіб зв'язку між владними інститутами та організаціями громадянського суспільства, її маркерами позначається громадянський діалог в системі «громадянин-держава». Отже, організації громадянського суспільства роблять спроби взяти на себе солідаризуючу функцію.

Таблиця 1.

Довіра громадським організаціям %¹

	Червень 2010	Травень 2013
Довіряю	25,6	38,4
Не довіряю	34,9	35,6
Важко сказати	39,5	26,0

Що стосується іншого суб'єкта громадянського діалогу, а саме – органів державної влади, то з їх боку не спостерігається послідовної стратегії солідаризації суспільства. Солідаризація органів державної влади спостерігається лише під час виборів, а в інший період руйнує довіру людей у стабільне майбутнє.

Спираючись на вищевикладене, можемо стверджувати, що громадянська солідарність є поведінковою стратегією громадянського суспільства і продемонструємо її структуру у вигляді таблиці (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Структура громадянської солідарності як поведінкової стратегії громадянського діалогу

1.	Національна ідентичність як передумова громадянської солідарності
2.	Мораль та цінності як об'єднуючий потенціал громадянської солідарності
3.	Довіра як ціннісна основа громадянської солідарності
4.	Організації громадянського суспільства та органи державної влади як актори реалізації стратегії громадянської солідарності

Висновки. Отже, загальний погляд на громадянську солідарність як поведінкову стратегію громадянського діалогу, а саме на такі її складові, як національна самоідентифікація, ціннісно-моральна основа, довіра та актори реалізації даної стратегії, не надають багато оптимізму щодо перспективи утвердження солідарності в українському суспільстві і тому потребують напрямків зміцнення солідарної нації.

По-перше, необхідно створити освітні та виховні програми щодо формування національної ідентичності: посилити вивчення історії України та української мови, запровадити конкурси на найкращий твір «Я-громадянин України», підвищити рівень інформаційної культури.

По-друге, необхідно забезпечити принципи соціальної справедливості у всіх сферах життя та підвищити рівень культури українського населення у сфері політичних відносин, солідарності до старшого покоління, волонтерських програм, релігійної солідарності.

По-третє, необхідно зміцнити довіру всередині суспільства, а саме – до органів державної влади та організацій громадянського суспільства шляхом громадянського діалогу, інформуван-

ня суспільства, прозорості влади, забезпечити участь організацій громадянського суспільства у контролі органів державної влади та органів самоврядування.

ПРИМІТКИ:

¹ Дослідження проведене Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Данилів В.Ю. Солідарність і солідаризм / пер. з нім. І. Андрущенко і Д. Павлюк; В.-Ю. Данилів. – К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. – 152 с.
2. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм. – М.: Канон, 1996. – 432 с.
3. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 270 с.
4. Труевцева С.С. Трактовка консенсуса у О. Конта / С.С. Труевцева // Социс. – 1994. – № 11. – С. 139-141.
5. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Ф. Тьоніс. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 262 с.
6. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. – СПб.: Наука, 2000. – 384 с.
7. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: у 2-х т. – Т. 2. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – 480 с.
8. Alexander J.C. The Civil Sphere / J.C. Alexander. – New York: Oxford University Press, 2006. – 816 p.
9. Blumer H. Symbolic Interactionism. Perspective and Method / H. Blumer. – Berkeley: University of California Press, 1969. – 167 p.
10. Schutz A. The Problem of Social Reality / A. Schutz. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1962. 360 p.
11. Sorokin P.A. Society, culture, and personality: Their structure and dynamics: A system of general sociology. – N.Y.: Harper & bros, 1947.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2014

REFERENCES:

1. Danyliv, V.Yu. Solidarnist I solidarism (Solidarity and solidarism). K.: «KM Academia», 2000. 152 p.
2. Durkheim, E. O razdelenii obshestvennogo truda. (The division of labour in society). M.: Kanon, 1996. 432 p.
3. Parsons, T. Systema sovremennih obshestv (The system of modern societies). Aspect Press, 1997. 270 p.
4. Truevtseva, S.S. Traktovka konsensusa u O.Konta. (O.Kont interpretation of consensus). Social research. 1994. no 11. pp.139-141.
5. Tonnie, F. Spilnota ta suspilstvo. (Community and society). K.: Duh I literatura, 2005. 262 p.
6. Habermas, U. Moralnoe soznanie I komunikativnoe deistvie. (Moral consciousness and communicative action). Spb.: Nauka, 2000. 384 p.
7. Ukrainske suspilstvo. Dvadtsat rokov nezalezhnosti. Sotsiologichniy monitoring u 2-h tomah. (Ukrainian society. Twenty years of independence. Social monitoring: in 2 volumes). Volume 2. K.: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2011. 480 p.
8. Alexander, J.C. The Civil Sphere. New York: Oxford University Press, 2006. 816 p.
9. Blumer, H. Symbolic Interactionism. Perspective and Method. Berkeley: University of California Press, 1969. 167 p.
10. Schutz, A. The Problem of Social Reality. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1962. 360 p.
11. Sorokin P.A. Society, culture, and personality :Their structure and dynamics: A system of general sociology. - N.Y.: Harper & bros, 1947.

Городецька Софія Леонідівна – аспірант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Адреса: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60
E-mail: gorodetskaya.s@gmail.com

Ghorodecjka Sofija Leonidivna – postgraduate
Taras Shevchenko national university of Kyiv
Address: 60, Volodymyrsjka Str., Kyiv, 01601
E-mail: gorodetskaya.s@gmail.com